

de Corona Militis cap. III. Vide ibi Pamelii notas; Cyprianus, *Epistola LXVI.*; Johannes Chrysostomus, *Homilia LXIX.*; Cyrillus Hierosolymitanus, *Catech. V.*; et Augustinus, *Lib. de cura pro mortuis cap. I.* *Lib. IX.* et ex eo Mabillonius *Commentaria in Ordinem Romanum pag. 1.* In Diptycis mortuorum primo loco notabantur privatae cuiusque Ecclesiae antecessores Episcopi. Sic Georgius Alexandrinus in vita Chrysostomi, *Jubet vero, inquit, nomen Chrysostomi, tamquam patris digni, cuius fama celebraretur, tabulis sacris inscribi.* Idem de Eustachio Episcopo testatur Facundus Hermianensis *Lib. II. cap. I.* de Eustachio. Alique aliarum Dioecesum qui in Catholica Fide et Communione obierant, nominabantur. Contra ea quicunque Episcopi sive haereseos, sive schismatis, sive alicuius gravioris criminis rei fuerant, ii expungebantur e sacris diptycis. Post Episcopos ceterorum quoque demortuorum memoria recolebatur eo ferme ordine, ut primo Sacerdotes, reliquusque ordo ecclesiasticus, tum Imperatores, postremo etiam laici sive mares, sive faeminae publice edicerentur. Adhaec peculiariter inter laicos recitati, qui Ecclesiam aliquam fundarant, vel quodpiam aliud beneficium in eam contulerant. Porro observes, diversam fuisse formulam, qua utebatur Sacerdos, ac quandoque etiam populus post Episcopatum nominum recitationem: recitatis quippe ceterorum defunctorum nominibus, Sacerdos pro iis precabatur ea formula, quae extat in Liturgia S. Marci: *et horum omnium animabus dona requiem, Dominator Domine Deus noster, in sanctis tuis Tabernaculis.* Lectis autem Episcopis demortuis, clamabat populus: *Gloria tibi Domine;* quod factum fuit in Concilio Oecumenico V. Erat sane illa Episcopatum nominum recitatio quaedam quasi virtutum eorumdem depraedatio. Martene usque ad XII. saeculum nomina Defunctorum palam recitata esse ostendit. At desiit usus Diptycorum, et tunc in Monasteriis praesertim mos invaluit, ut describerentur nomina Defunctorum in Libro, quem *Necrologium* vocabant. Quotidie ex hoc libro legebantur nomina eorum, qui ipsa

die obierant, et pro ipsis cum oratione competenti cantari solebat Psalmus *De Profundis.*

V. In hac oratione Sacerdos potest agere specialemem memoriam Defunctorum, quorum habere maluerit, ut ait Innocentius III. Inde prosequens orat pro animabus omnibus in Purgatorio detentis. Indicant id illa verba: *ipsis Domine,* idest pro quibus praecipue oravit, *et omnibus in Christo quiescentibus,* scilicet iis omnibus, qui in Purgatorio igne expiantur. Postulat autem pro omnibus *locum refrigerii,* quod respicit *ignem,* quo cremantur; *locum lucis,* quod spectat ad eas tenebras, in quibus versantur; *locum pacis* quod pertinet ad illam mentis anxietatem, qua conflictantur.

CAPUT XXVI.

De sexta Canonis oratione.

I. Sexta et ultima Canonis (1) oratio incipit, *Nobis que peccatoribus,* quae verba clara et alta voce a Sacerdote pronunciata semper fuere, uti patet ex Ordine I. et II. Romano, ex Micrologo, Honorio Augustodonensi, Innocentio III., Durando, aliisque. Rursus autem aliquot Sancti hic recensentur, quorum in priore parte Canonis mentio facta non est. Et primo quidem loco nominatur Joannes, non Evangelista, ut putant aliqui, sed Joannes Baptista Praecursor Domini, quem etiam commemorant post consecrationem Basilii, et Chrysostomi Liturgiae. Caeteri ex diversis Ordinibus selecti sunt, uti Honorius *Lib. I. Gemmae cap. 108.* observat ex Diaconis Stephanus, ex Apostolis Mattheus, ex Discipulis Barnabas, ex Episcopis Ignatius, ex summis Pontificibus Alexander, ex Presbyteris Marcellinus, ex Clericis minorum Ordinum Petrus, ex coniugatis Felicitas, et Perpetua, ex Virginibus, quas a Gregorio Magno Canoni adjunctas scribit

(1) Bona, *Rerum Liturgicarum cum notis Roberti Sala.* *Lib. II. cap. XIV.*

Aldelmus Episcopus Lib. de Virginitate cap. 25. Agatha, Lucia, Agnes, Cecilia, Anastasia. In Missali Plenario Vaticano, post Sanctam Anastasiam, additur Euphemia, Victoria, Anatholia, quae martyrum passae sunt sub Decio. De his vide Agiographos Bollandianos ad diem IX. Julii. In Codice Tiliiano ex fide Menardi *Notae in Sacramentarium* pag. 21. additur Euphemia. Alias additiones ex Codicibus Vaticanis indicat Cardinalis Bona. Nonnullas item additiones post Anastasiam ex vetustissimis Codicibus exhibit Martenius Lib. I. de *Antiquis Ecclesiae Ritibus* cap. IV. art. VIII. In vetustissimis exemplaribus extrema omnium fere est Anastasia. At ad Martenium redeamus, qui alibi animadvertisit in novo *Thesauro Aeneclotorum* tom. 1. pag. 337. Sanctorum nomina, quae addebatur quandoque in Canone praeter ea, quae ex more vetustissimo Romanae Ecclesiae, iam tum ibi recensita erant, non sine permisso Apostolicae Sedis, Canonii Missa inscripta fuisse. In eam rem in lucem profert Martenius litteras Paschalis Romani Pontificis huius nominis II. ad Begonem Abbatem Conchensem datas, quibus indulget, ut in Canone Missae nomen Beatae Fidis virginis et martyris ad secundo Nonas Octobris celebretur. Ecclesia in hac oratione Santos recenset quoad ordinem martyrii, non vero quoad ordinem dignitatis. Sanctorum commemoratione hic fit ad obtinendum eorum consortium; ante consecrationem vero fit ad obtinenda eorum suffragia, ut patet consideranti verba, quae adhibentur. In ista enim dicit: *intra quorum nos consortium; in illa quorum meritis precibusque concedas.* Innocentius III. Lib. V. *Mysteriorum Missae rationem* affert, cur Sacerdos ad verba: *Nobis quoque vocem elevet, pectusque percutiat: Quum ventum est ad id: Nobis quoque peccatoribus famulis tuis, paululum expressa voce, percuso pectorre, silentium interrupit, repraesentans contritionem, et confessionem Latronis in Cruce.*

II. Finita hac oratione post illa verba *Largitor admittet;* si novae fruges, aut quaelibet alia humanis usibus inseruentia benedicenda erant, ante Altare collocari olim so-

lebant, et hic a Sacerdote benedici, et terminata benedictione solita clausula *Per Christum Dominum nostrum,* sequentem addebat orationem: *Per quem haec omnia, Domine, semper bona creas.* Auctor huius consuetudinis dicitur S. Eutychianus in Libro Pontificali: *Hic constituit, ut fruges super Altare tantum, fabae, et uvae benedicentur.* Martene refert monumenta benedictionis novarum frugum in festo Ascensionis Domini, novorum pomorum in festo S. Jacobi Apostoli, et novarum uvarum in festivitate S. Xisti Martyris. Peculiaris erat oratio novis frugibus benedicendis, quae desinebat in eam clausulam *Per Christum etc.* cui deinde iungebantur verba *per quem haec omnia.* Ex hac consuetudine novas fruges benedicendi putant nonnulli ea verba ad Eucharistiam simul, et novas fruges referri. Aliqui tenent ad novas fruges tantum. At haec opinio reicitur a Le Brun. Primo enim quod apud alias Ecclesias novae fruges benedici solebant in Missa ante consecrationem, sicut nunc Sanctorum oleorum benedictio Feria V. Maioris Hebdomadae fit ante consecrationem. Secundo quod non in qualibet Missa fieri poterat novarum frugum benedictio; in omni autem Missa dicebantur verba: *per quem haec omnia.* Tertio quod non amplius benedictio fit frugum in hac Missae parte; verba tamen relata in qualibet Missa dicuntur, igitur illa non ad novas fruges benedictas, sed ad Corpus, et Sanguinem Jesu Christi referuntur. Varie vero interpretantur haec verba *Per quem etc.* Odo Cameracensis, Innocentius III., de *Mysteriis Missae* Lib. 4. cap. 9. Alexander de Ales, Albertus Magnus, Gabriel Biel, Suarez, postque hos Ioannes Stephanus Durandus, de *Ritibus Ecclesiae Catholicae* Lib. 2. cap. 44. num. 10.; Hugo Menardus, in *notis ad Sacramentarium S. Gregorii* pag. 21. et novissime Benedictus XIV. Commemorant igitur ea verba brevissime omnia beneficia divina circa hoc Sacramentum, inchoando a prima productione materiae, unde illud conficitur. Itaque dicimus a Deo per Christum hoc Sacramentum ratione materiae primo *creari*, quum panis videlicet creatur. Secundo *sancificari*,

quum dicatur per primam oblationem ad Sacramentum conficiendum. Tertio vivificari, quum efficitur mysterium vitae, et in verum Corpus Domini, et in ipsum Christum, qui est vita nostra, convertitur per consecrationem. Quarto benedici, quum omnis benedictionis effectum recipit, ut scilicet Sacramentali efficacia caput cum membris uniat. Quinto denique nobis praestari, quum ad sumendum, ut ex eo vitam hauriamus, datur. Ita Alcuinus totum hunc locum exponit, et post eum Hugo Lib. II. de Officiis divinis. *Per ipsum*; Christus enim Deus et homo verus est, Mediator Dei et hominum, et *cum ipso*; nam Deus est Deo aequalis: *et in ipso*; quod Patri consubstantialis sit: *est tibi Deo Patri Omnipotenti in unitate Spiritus Sancti omnis honor et gloria*; nam Deo Patri omnis honor et gloria per Filium, cum Filio in Filio et in unitate Spiritus Sancti, qui ex utroque procedens, aequa cum utroque simul adoratur.

III. Sacerdos dum dicit *Sancticas, vivificas, benedicis, et praestas nobis*, tria Crucis signa dicit super Hostiam et Calicem. Haec tria Crucis signa iuxta Sanctum Thomam designant tres illas Orationes Jesu Christi in Cruce, quarum prima est, cum oravit pro persecutoribus: *Pater, ignosce illis*: altera cum dixit: *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* tercia cum dixit: *Pater, in manus tuas commendo Spiritum meum*. Tria Crucis signa ducta ab una ad alteram oram Calicis ad verba *per ipsum, cum ipso, et in ipso*, putat Angelicus significare tres horas, quibus Jesus e Sexta ad Nonam pependit in Cruce: duobus autem signis, quae fiunt extra Calicem, ait, innui separationem Animaee a Corpore. Ita in 2. p. q. 83. art. 5. ad 3. Sed ad rem audiatur Meratus Tom. I. Part. II. Tit. IX. *Cur autem Sacerdos efformet triplicem Crucem super Calicem, dicendo; Per ipsum intelligendo nempe per Dominum Jesum Christum, et duas Cruces efformet extra Calicem, quando nominat Personam Patris, et aliam Personam Spiritus Sancti; ratio optima esse potest, quia cum solus Christus Dominus mortem subierit, et Calicem Passionis portaverit; ideo optime super, et intra Calicem efformantur*

Cruces, quando ipse nominatur a Sacerdote; efformantur autem tres Cruces, quia idem Christus Salvator noster passus est in corpore, passus est in Anima, passus est in honore et gloria, ut ait Divus Thomas. *E contra vero quia quamvis in vero et Catholico sensu ob unionem hypostaticam humanae naturae cum Persona Verbi Divini in Domino, dici possit, Deus passus est, Deus pro nobis mortuus est; non potest tamen dici: Pater divinus passus est, sicuti erronee asseruerunt haeretici illi, qui ideo Patripassiani appellati sunt; sic etiam quia non potest dici, quod Spiritus Sanctus mortem pro nobis subierit, et passus sit: hinc duae illae Cruces, quae fiunt nominando praedictas duas personas Patris, et Spiritus Sancti, efformantur extra Calicem*. Denique possit etiam dici praedictas duas Cruces extra Calicem significare duas naturas Christi Domini, humanam, et divinam in quarum prima Passionis dolores persensit; in secunda vero, quamvis Passionis dolores non senserit propter suam essentialem Beatitudinem; Passionis tamen iniurias, ut ait Vigilius Tapsensis Lib. 2. contra Eutychetem, etiam eius Divinitas pertulit; Passionem vero sola eius caro persensit. Dum dicuntur ea verba *omnis honor et gloria*, Calix et Hostia tolli debent et elevari ad altitudinem quatuor digitorum, ut monent Scriptores Sacrorum rituum. In hac enim elevatione populo non ostenduntur adoranda. Haec elevatio vetustior est illa, quae fit separatim post consecrationem. Ante Saeculum XII. ad haec sola verba *omnis honor et gloria* fiebat elevatio. Caeterum de ista mentio fit in Liturgiis Basilii, et Chrysostomi. Perspicimus insuper ex Romanis Ordinibus I. II. et III., cum Pontifex diceret: *Per ipsum, et cum ipso*; per Archidiacorum fuisse elevatum Calicem, ac iuxta Pontificem exaltatum. Saeculo XIII. ad exitum iam declinante longiori mora Calicis elevatio alicubi fiebat: narrat enim Durandus Lib. IV. cap. XLVI. num. 23., moris fuisse in quibusdam Ecclesiis, ut usque ad primas tres petitiones orationis Dominicæ Calix elevatus teneretur, et postea a Diacono corporalis plica tegeretur. Sensim vero haec elevatio, quae maior olim, et solemnis erat, minor, ac

minima esse coepit, postquam, ut animadvertisit Benedictus XIV. elevatio maxima post consecrationem in more posita fuit.

CAPUT XXVII

De Oratione Dominica.

I. Post sanctissimam actionem Sacrificii conveniens erat recitare *Orationem*, quam Christus Dominus docuit, ut praemissa commemoratione eius acerbissimae Passionis facilius a Deo Patre exaudiri mererentur fidelium petitiones. Quidam putant a Gregorio Magno ut ea diceatur in Missa, fuisse statutum; at errant, eam quippe recitandi ritus est Apostolica consuetudine, ut ipse Gregorius in Libro 7. *Epistola* 64. aperte testatur, asserens *Orationem Dominicam* idcirco mox post precem (idest post Canonem) dici, quia mos *Apostolorum* fuit, ut ad ipsam *Orationem oblationis Hostiam consecrarent*. Itaque non est verisimile, ut haec *Oratio* in Romana Liturgia omittetur, cum in aliis omnibus tum Occidentalibus, tum Orientalibus Liturgiis, et quidem Apostolorum exemplo, diceretur. Quis enim credit, a Romana Ecclesia, quae Apostolicam traditionem prae aliis secuta est, eam fuisse praetermissam? Nihil igitur aliud statuit S. Gregorius, nisi ut Dominica oratio statim post Canonem diceretur. De prisco autem ipsius usu in Missae celebrazione testimonium perhibent Sancti Patres Gregorio antiquiores. Optatus Milevitanus Lib. II. *Inter vicina* inquit, *momenta dum manus imponitis, et donatis, mox ad Altare conversi Dominicam Orationem praetermittere non potestis;* quia nimurum absolutio Poenitentium de qua loquitur, fieri solebat ante *Orationem Dominicam, et Communionem*. Augustinus Hom. 50 *In Ecclesia ad Altare Dei quotidie dicitur Oratio Dominicana, et audiunt illam Fideles.* Cyrus Hierosolymitanus *Catech. Mystag.* 5. *Post haec, inquit, nempe post commemorationem Fidelium Defunctorum, dicimus Orationem illam, quam Salvator suis Discipulis tra-*

didit. Alia loca Patrum congesit Hugo Menardus in notis ad *Sacramentarium S. Gregorii* pag. 21.

II. Ante Orationem Dominicam Sacerdos devote verbis illis praefatur: *Oremus praeceptis salutaribus moniti, et Divina institutione formati audemus dicere.* Haec verba vetustissima sunt. Eius quippe diserte meminit Alcuinus, de *Divinis Officiis*; Amalarius, Lib. 3. de *Officiis Ecclesiasticis* cap. 29. Illius quoque meminerunt Odo Cameracensis, et Florus Magister in *Expositione Missae*. In eundem fere modum pie, et breviter ante dictam Orationem praefantur etiam Graeci, Maronitae, et Ambrosiani. Nedum apud Graecos, sed apud Latinos olim in aliquibus locis, non a solo Sacerdote, sed etiam ab adstante populo *Oratio Dominicana* recitabatur. Apud Mozarabes populus ad singulas fere Dominicae Orationis partes respondebat *Amen*. Haec *Oratio* insuper in Missae Sacrificio non tacita, aut submissa voce, sed clara et elata, etiam ab antiquo dicenda prescribitur, nimurum ut audiant illam fideles, quemadmodum innuit Augustinus Lib. 50. *Homiliarum*, hom. 42. et ante ipsum Cyprianus de *Oratione Dominicana*, Belethus cap. 120. in *Libro de Divinis Officiis* postquam observavit, eam Orationem in Officio dici submissa voce, quae-rit cur in Missa elata voce dicatur? Hanc affert rationem: Quod hortandi sunt, qui fraternum habent odium, et ad concordiam discordes excitandi, antequam communicent. Recentiores tamen nonnulli insignes Liturgici Scriptores putant hoc factum esse ex veteri ritu, seu ex Arcani disciplina propter Catechumenos, et infideles, quibus olim ut alias dictum est nefas erat Mysteria nostra propalare, qui caeteroquin a sola Missa Fidelium, non autem a reliquis Ecclesiae conventibus arcebantur. Cum itaque a Missa fidelium abesset quisquis nondum sacris erat mysteriis initiatus, cum cantu recitabantur olim, ut nunc fit, intra Missarum solemnia dimissis Catechumenis, Symbolum, et *Oratio Dominicana*; ferebat enim *vetus disciplina*, ut nihil de istis Catechumeni audirent, nisi postquam ad *Competentium* classem commigrassent. Contra vero cum dicti infideles, et Catechumeni reliquis officiis ades-

se possent, ideo in his Dominica Oratio et Symbolum, submissa voce, et secreto recitabantur a singulis fideli- bus intra se, ut nunc etiam fit, ne a non iniciatis audi- rentur. Quamplurimae sunt, ut vix eas facile numeres, veterum, recentiumque huius sacratissimae Orationis expositiones. Bene multas inter caeteros Scriptores colle- git ex SS. Patribus Pouget Tom. 2. *Catech.* Part. 3. sect. 2. cap. 4. §. 1. et seqq. a pag. 664. usque ad 669., ubi post singulas petitiones, earum proprias explicationes mysticas etiam atque symbolicas apposuit Petrus etiam Le Brun, qui et hanc Dominicam Orationem per singu- las partes explicat Tom. 1. *Caer. Missae* pag. 556.

III. Inferiori aeo post orationem Dominicam Psalmus aliquis pro rei necessitate tunc cantandus, addebat. Huiusmodi institutio Clementi III. Romano Pontifici tribuitur ab Andrea Ratisponensi Presbytero in *Chronico* ad A. D. 1188. Innocentius III., qui paucis post Clem- entem annis Romanus Pontifex fuit, statuit, ut post pacis osculum in Missa, Psalmus: *Deus venerunt gentes*, una cum nonnullis aliis precibus decantaretur. Johannes quoque XXII. A. D. 1327. ad pacem Ecclesiae a Deo impe- trandum, et ad sedandos motus ac perturbationes ab ha- reticis et schismaticis conflatos, edita Sanctione edixit *Extravagant. Commun.* Lib. III. de *celebratione Missarum*, ut in singulis Missis: *Post dictum a celebrante, Pater no- ster responsioneque secuta*, Psalmus: *Laetatus sum*, cum nonnullis versiculis, et collectis diceretur. Habentur hæ preces in nonnullis Missalibus eiusdem Johannis Pontificati exaratis. In fine orationis Dominicæ Sacerdos sub- missa voce dicit *Amen*. Haec vox abest a Sacramento- rio S. Gregorii forsan, quia continuatio quaedam Ora- tionis Dominicæ est. Caeterum *Pater noster* apud Evan- gelistas clauditur voce *Amen*, et Ecclesia etiam in Missa per eam vocem terminandum existimavit. Consuetudo vetusta est, eiusque meminit Scriptor Saeculi IX. Florus Lugdunensis.

IV. *Oratio Libera nos* antiquissima est a quibusdam tribuitur Sancto Gregorio, ita Radulphus et Honorius;

sed alii negant, legitur vero in vetustissimis exemplari- bus Sacri Canonis, in Expositionibus Missæ, et apud ve- teres Scriptores Liturgicos, appellaturque conclusio ora- tionis Dominicæ ab Amalario Lib. I. cap. XXXIV. et ab Horo Lugdunensi in *Expositione Missæ*, vulgato Alcuino, et aliis. In quibusdam quoque Liturgiis, ut in Mozarabi- ca, et Gallicana, sequitur fere semper post Orationem Dominicam brevis quaedam oratio Romanae Liturgiae pe- ne similis, eaque interdum incipere solet a verbis: *Libe- ra nos*, ut in Missali Gothicō, et in Gallicano veteri, ac passim in Mozarabico. Subsecutis vero temporibus post Orationem Dominicam, preces alias additas fuisse, monet Martenius de *antiquis Ecclesiae ritibus* Lib. I. cap. IV. art. IX. num. 1., quas in vetustis Codicibus se reperi- se scribit. In hac eadem Oratione confugimus ad Beatissimam Verginem, Sanctos Apostolos Petrum et Paulum, et Andream, et ceteros omnes Sanctos; nam usus erat antiquus hic addere plures Sanctos ad arbitrium Sacer- dotis. Ita Micrologus asserit cap. 13., et Honorius in *Gemma* Lib. 1. cap. 109. Vetus Missale MS. Bibliotcae Vaticanæ Palatinae num. 483. post haec verba, *atque Andrea*, ait: *Hic nominat quotquot Sanctos voluerit*. In aliis plerisque Missalibus additos legimus Patronos illius Ecclesiae. Speciatim nominatur in hac oratione S. An- dreas quia eum, ut S. Petri fratrem, speciali semper ve- nerazione coluit Sacrosancta Romana Ecclesia, ut constat ex antiquis eiusdem Ordinibus, in quibus praescribitur ut S. Andreæ festum eadem, qua Sancti Petri solemit- tate celebretur. Vide Ordinem Romanum XI. apud Ma- billonium in *Musaeo Italico* pag. 152. Non solum autem quia primus ad Apostolatum vocatus fuit S. Andreas, aut quia ut germanum Petri speciali semper honore ipsum coluerit Romana Ecclesia; sed et quia eidem in passio- ne socius in Cruce cum Petro, et Christo obiit, uti recte ad hunc locum observat Gavantus, ipse solus cum Petro, et Paulo in oratione nominatur. In hac oratione Sacer- dos Deum precatur, ut liberet nos *ab omnibus malis pree- teritis*, quae sunt peccata, *praesentibus*, quae sunt variae.

tentationes quibus ad peccandum impellimur, futuris, quae sunt poenae peccatis debitae sive temporales sint, sive aeternae. Orat etiam, ut nobis pacem elargiat, *Da propitiis pacem in diebus nostris*; neque enim cum peccato potest esse vera pax. Insuper Sacerdos patena sibi Crucis signum dicit, eamque osculatur, quia Patena instrumentum est pacis, et vas ubi sacra ponitur Eucharistia, quae Christianorum est pax; eaque utitur ad signum sibi Crucis faciendum; per Crucem enim Salvator ea omnia disiecit, quibus pax nostra perturbatur.

CAPUT XXVIII.

De fractione Hostiae usque ad communionem.

I. Ritus frangendi Hostiam (1) consecratam a Christo Domino originem dicit qui Eucharistiam instituens, prius panem benedixit, et in sui Corporis substantiam transtulit, ac deinde fregit, deditque discipulis suis. Quocirca hanc coeremoniam Ecclesiae omnes tam in Oriente, quam in Occidente constanter retinuerunt, etsi pro Ecclesiarum consuetudine, Hostiae in plures aut pauciores partes frangatur. Huius fractionis tamquam in Ecclesia semper, et ubique a temporibus Apostolorum usitatae mentionem faciunt Clemens Alexandrinus, Lib. I. Strom.; Gregorius Nazianzenus, *Epistola 216.* ad Amphiliolum; Augustinus, *Epistola 59.* ad Paulinum. Latini tam veteres, quam recentiores dividunt in tres partes, Graeci in quatuor, Mozarabes in novem. Olim fractae Hostiae una pars servabatur usque ad finem Missae, ut ex Sergio Papa refert Gratianus de *Consecratione* dist. 2. cap. 22. quam pro infirmis reservatam fuisse asservant Miralogus, Joannes Abrincensis, et Ivo Carnotensis.

II. Scriptores sacrorum rituum plures mysticas rationes huius divisionis in tres partes assignant. Innocen-

tius III. in Libro V. *Mysteriorum Missae c. 3.* scribit: *quod una pars est ipsum Caput, videlicet Christus, qui et Caput est et pars Corporis: altera pars sunt illi, quorum corpora requiescant in tumulis, et animae regnant cum Christo: tertia pars in Calicem ponitur, significans eos, qui adhuc in passione consistunt, donec ab hac vita migrant. transeant ad Caput suum, ubi nec moriantur amplius nec ullatenus patientur.* Per triplicem Hostiae partitionem, iuxta Stephanum Eduensem de *Sacramento Altaris* cap. 18. denotatur Sanctissima Trinitas. S. Thomas in 3. part. quest. 83. art. ad 8. ait: *Hostiam immissam in Calice significare, Christum esse in coelo cum Corpore et Anima; B. Virginem, et si qui alii Sancti cum corpore sunt in gloria; partem, quam sumit Sacerdos, innuere ambulantes adhuc in terra, qui Sacramentis utuntur, et conteruntur passionibus, sicut panis comes dentibus attleritur. Tertiam denique partem, qua olim in Altari reservabatur pro infirmis, significare eos, quorum corpora usque ad iudicii diem iacebunt in sepulchro, Animae vero sunt vel in Purgatorio, vel in Coelo.* Circa varias insuper trium Divinae Hostiae partium significaciones vide Albertum Magnum, de *Officio Missae* Lib. 2.; Durandum, *Rationalis Divinorum Officiorum* Lib. 4. His addi potest Sylvius, in tertiam partem Divi Thomae quest. 83. art. 5.; et Joannes Baptista de Bertis, *Sacrificii Missae Resolutiones Morales* quaest. 9. art. 9.; aliosque nuperos Liturgicos Scriptores.

III. Olim antequam Sacerdos diceret, *Pax Domini sit semper vobiscum*, interponi solebat benedictio, quam Scriptores sacrorum Rituum *Episcopalem* vocant, quia ad solum Episcopum pertinebat. Extant huiusmodi benedictiones in vetustis Libris Sacramentorum, et in Romano Pontificali edito sub Leone X. Harum benedictionum formulam pro singulis Missis apud Pamelium habemus Tom. 2. *Liturgicorum* post librum Sacramentorum Grimaldi Abbatis. Caeremonias adhibitas in huiusmodi benedictionibus, et varias formulas, recenset et Bona Lib. 2. cap. 16. Nicolaus III. ad impetrandam pacem inter Principes Christianos statuit in Missa solemni, postquam

(1) Bona, *Rerum Liturgicarum cum notis Roberti Sola*. Lib. II. Cap. XI.